

נח - החיוב להתפלל על אנשי הדור

השיחה: ליקוטי שיחות חלק כ"ה, שיחה א' לפרשת נח • siha.beiyoune@loubavitch.fr

הערה למגיד השיעור: שיחה זו מיוסדת על התוועדות ש"פ נח תשמ"ג, וכדאי לעיין בהנחת השיחה (נמצאת במדור 'הוספות'). ישנם שם כמה כיווני הוראות נוספים, שלא הובאו כלל בשיחה.

הקדמה:

בפרשתנו מסופר בארוכה איך, אחרי למעלה מ-1000 שנה מבריאת העולם, יושבי הארץ (כולל הבהמות והחיות) נהיו מושחתים לגמרי (בעבודה זרה, עריות וגזל), ו"נמאס" להקב"ה מזה, עד שהחליט להשחית את הכל, לטהר את העולם ב"מבול", ולהתחיל הכל מחדש...

במסגרת מאורע זה, הקב"ה צווה לנח לבנות בעצמו (ללא שום עזרה חיצונית¹) תיבה עצי גופר עם מפרט מדויק, והנחה את נח איך לבנות ובאיזה חומרים וכו', עד לפרטי-פרטים².

תכלית בנייה זו היה בשניים: (א) בעיקר: דרך להתרות את האנשים, שהקב"ה לא מרוצה בכלל מהתנהגותם, והוא מתכוון להחריב הכל אם לא יחזרו בתשובה³. (ב) פשוט "ספינה" הנועדה להציל את נח וחלק מבהמות וחיות העולם - בשעה שכל היקום יכוסה במים...

בפועל, הבנייה ארכה למעלה מ-120 שנה⁴, זמן ארוך מאוד, כדי שנח יספיק לדבר עם כולם, ולהחזירם בתשובה. סוף הסיפור הוא, שנח לא הצליח משך 120 שנה, להשפיע על אף אחד... וכולם מתו.

כמובן שנשאלת השאלה, איך נח לא הצליח להשפיע על אף אחד? מה לא הלך נכון? ולמה הוא לא התפלל עליהם להקב"ה, שימחל להם? ובעיקר: האם נח היה אכן בן-אדם טוב ("צדיק"), או לא?

היום נלמד על דיון מרתק בזוהר, בו נחלקו החכמים אם נח היה יכול לפעול אחרת או לא, ונשליך מזה הוראה לחיינו הפרטיים.

מקור 1:

ידוע הדיון בין חכמי הזוהר, סביב התנהגות נח, וזהו לשונו⁵:

"אמר רבי יוחנן: בא וראה מה בין צדיקים שהיו להם לישראל אחר נח ובין נח: נח לא הגין על דורו ולא התפלל עליהם כאברהם שהתפלל על סדום ועמורה, ולא כמשה שהתפלל והגין על דורו במעשה העגל.

"אמר רבי יהודה: אף על גב שצדיק היה נח, אינו כדאי שהקב"ה יגן על העולם בשבילו. בא וראה, משה לא תלה הדבר בזכותו,

¹ כמבואר בארוכה בלקו"ש חט"ו נח א', שמכיון שהקב"ה אמר לנח "עשה לך תיבת עצי גופר", משמע שני דברים: (א) על נח לעשות בעצמו את התיבה ללא שום עזרה מבניו וכו' (אברבנאל), (ב) עליו לבנותה מכספו הפרטי (רוג'צ'ובי). והרבי מוכיח שם גם ההכרח שהיו שני ייעודים בבניית התיבה (כדלקמן בפנים): (א) החזרה בתשובה של הדור, (ב) פשוט כדי להנצל מהמים...

² אם כי למדנו בשיחה בעיון בתשע"ז ("לקו"ש ח"י נח א') על "צוהר תעשה לתבה" (תוספת אורה בתיבה, ע"י "חלון" או "אבן טובה") - שהקב"ה אומר לנח רק הפרטים שהוא לא היה מבין מעצמו כפי שכל בונה בניין היה מבין. (לדוגמא, הקב"ה לא צווה לעשות מכסה ופתח לתיבה, בעוד שרואים בסיפור הדברים, שנח בנה אותם בפועל, והשתמש בהם בהמשך). עיין שם.

³ במילים פשוטות: נתאר לעצמנו אדם הבונה, לבדו, ספינה באמצע הרכוב... כולם יתמחו וישאלו אותו "מה קרה לך?!", והוא יענה להם, "תשמעו, אתם רואים עכשיו מסביבכם, הכל ארץ ויבשה, נכון? אם לא תחזרו בתשובה, הקב"ה ימלא מקום זה עצמו במים... ואני ומשפחתי אצוף בתוך ספינה זו!"...

⁴ לכאורה, למה נח לא בנא יותר בזריזות? מבואר בלקו"ש שבהערה 1 הנ"ל, שמכיון שנח בנא לבד, ללא שום עזרה, מובן למה לקח כל כך זמן...

⁵ בתרגום מארמית. בזוהר שם ישנו דיון שלם על התנהגות נח, ומה שהיה יכול לעשות, וכדאי לעיין שם. נמצא כאן (עם תרגום): <https://goo.gl/Hb9v86>

אלא בזכות האבות הראשונים, אבל לנח לא היה לו במה שיתלה בזכות כמו משה (מכיון שהאבות עוד לא היו...).

"אמר רבי יצחק: ועם כל זה, כיון שאמר לו הקב"ה לנח 'והקמתי את בריתי אתך', היה לו לבקש עליהם רחמים".

מבאר על כך רבי לוי-יצחק, אבי כ"ק אדמו"ר, בספרו "לקוטי לוי יצחק" על הזוהר⁷: רבי יהודה ורבי יצחק חלוקים לגמרי בדעותיהם, בהתאם לבחינתו ומדרגתו הרוחנית של כל אחד⁸: רבי יהודה הוא בבחינת "חסד" - ולכן הוא מהפך בזכות נח, רבי יצחק הוא בבחינת "גבורה" - ולכן הוא מהפך בחובת נח.

מקור 2:

על פירוש זה ישנה לכאורה שאלה מהותית: הרי למדנו חז"ל כלל גדול: "והוי דן את כל האדם לכף זכות!" היינו, כשמתחילים סיטואציה היכולה להתפרש לזכות או לחובה, יש תמיד להטות לכף זכות ולבחור את הפרשנות לזכות הבן אדם.

כלל זה תקף **לכל** עם ישראל, גם לאלה שנשמתם שייכת למדת הגבורה... ואם כן, למה רבי יצחק מחפש בדווקא **להפך** בחובת נח, בעוד היה **בהחלט** יכול, כרבי יהודה, ללמד עליו זכות?

מקור 3:

שאלה דומה נשאלת על פרשנות חז"ל סביב אישיות נח:

דהנה, בתחילת פרשתנו נאמר: "אַלֶּה תוֹלְדֹת נֹחַ, נֹחַ אִישׁ צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֶרְתּוֹ". מה פירוש שנח היה צדיק "בדורותיו"?

מפרש רש"י בשני אופנים: "יש מרבתינו דורשים אותו **לשבח**: כל שכן שאלו [נח] היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו **לגנאי**: לפי דורו [נח] היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם - לא היה נחשב לכלום".

גם כאן נשאלת השאלה: אם ישנה אפשרות להסביר שהתורה נותנת כאן קומפלימנט לנח, שהיה צדיק כ"כ גדול עד **שגם** בדור מושחת הוא נשאר צדיק - למה ישנו צורך בכלל **לחטט** ולנסות להסביר, שהתורה באה כאן לגנות את נח?⁹

יתירה מכך: ישנו כלל הנלמד בגמרא מפרשתנו גופא, מזאת שהתורה אמרה שעל נח להכניס לתיבה "מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה" (במקום להגיד "הטמאה"), מכאן

⁶ בהמשך שם (הובא בהערה 4 בשיחה), רבי יצחק טוען שהקרבן שהקריב נח להקב"ה אחר כך, היה לו להקריבו **מקודם** לזה, אולי ישכך הכעס מהעולם. וע"ז ענה לו רבי יהודה, שנח חשב שאין זה נכון להקריב קרבן בשעה שרשעי העולם מכעיסים את הקב"ה, ובכלל - נח היה פוחד למות ביחד עם הרשעים...

⁷ ספר שנכתב ביזע עצום, כהערות כתובות על ספר הזוהר שהיה לו בשבי, עם דיו שהפיקה לו הרבנית חנה במסירות נפש. בדף זה תמצאו כתבה מקיפה עליו, עם צילום דף מספר הזוהר עם הערותיו: <https://goo.gl/8Zr5np>

⁸ כמבואר ב"הקדמת המלקט" לתניא, על "מקור החיים לנשמות ישראל, הנחלקות דרך כלל לשלשה קוין: ימין, ושמאל ואמצע, שהן חסד וגבורה וכו'.

ונשמות ששרשן ממדת חסד - הנהגתן גם כן להטות כלפי חסד כו' כנודע".

במילים אחרות: אין הפירוש שהלל הוא סתם איש חסד, ושמאי הוא סתם איש קפדן ח"ו! אלא, שדעתם פשוט מוטה בהתאם לשרש נשמתם ('חסד' ו'גבורה').

⁹ בהנחת השיחה (אות לד): "בנוגע לפרש"י בפשוטו של מקרא אין הקושיא גדולה כל כך כמו בנוגע לדברי זוהר - כי כאשר לומדים ענין מסויים בפנימיות התורה, אזי צריכים להדגיש יותר את הפנימיות שבדבר, והפנימיות היא בודאי באופן של זכות, ולכן, קשה ביותר: היות שישנה אפשרות לפרש זאת באופן של זכות, מדוע ישנו תנא מסויים שרוצה לפרש זאת באופן של חובה דוקא?!"

למדים, שהתורה לא מדברת אפילו "בגנות בהמה טמאה"¹⁰. וא"כ איך ייתכן לומר שהתורה מרמזת בדווקא על גנות צדיק?¹¹

מקור 4:

כדי להבין כל זאת, יש להתעכב קודם-כל על הנאמר לעיל, שהתורה משתדלת כדי לא לומר מפורשות המלה "טמא", דלאורה, הרי התורה כן משתמשת במלה זה המון פעמים!¹² והביאור בזה: כלל זה שהתורה אינה משתמשת בלשון מגונה – אמור רק לגבי סיפורי התורה. אך כאשר התורה קובעת הלכה, הרי היא משתמשת בניסוח ברור, אף כאשר יש צורך להשתמש לשם כך בלשון בלתי נקיה. כי ההלכה חייבת להיאמר ברורות, כדי למנוע מקום לטעות בקיום ההלכה בפועל.

וכך גם בענייננו (לפירוש השני ש"בדורותיו" מביע "גנאי" נח): יש לומר שאם התורה לא הייתה מביעה "גנאי" זה, היה מקום לטעות לגבי העשייה בפועל, ולחשוב שיש ללמוד הכל מנח גם הפרטים הלא-מושלמים בכלל שהיו בהתנהגותו:

לדוגמא: מסופר בתורה שנח הוכנס בתיבה 'בעל-כרחו', "מפני מי המבול". ומפרש רש"י: "אף נח מקטני אמנה היה, מאמין ואינו מאמין שיבא המבול ולא נכנס לתיבה עד שדחקוהו המים"¹³. ולכן, לדעה הב', הוצרך להבהיר שלא כל דבר ניתן ללמוד מנח...

מקור 5:

לפי זה אפשר לומר, שהכוונה בדברי רש"י "יש שדורשים" [את מלת 'בדורותיו'] לגנאי – אין פירושה שישנם חכמים שרוצים בכל מחיר לספר על פגמי נח (האיש)... אלא שהחכמים לומדים זאת כדרשה, כדי למנוע עבורנו טעות כשלומדים בתורה על נח.

במילים אחרות, כולם מסכימים¹⁴ ש: (א) נח לא היה צדיק כמו אברהם, (ב) מצד שני, איננו אשם בכך שהוא גדל בדור נחות של רשעים, וברור שאם היה גדל בדור צדיקים – היה צדיק יותר¹⁵.

המחלוקת ביניהם היא רק: מה התורה רוצה ללמד אותנו כאן ע"י "בדורותיו"? דעה אחת אוחזת שהתורה מתכוונת להדגיש בשבח נח. ואילו הדעה השנייה סוברת, שהתורה מתכוונת כאן למנוע תקלה בעבודתו הרוחנית של היהודי הלומד אודות נח.

מקור 6:

כך ניתן להסביר גם את מחלוקת רבי יהודה ורבי יצחק בזה: בעצם, אין כאן מחלוקת במציאות. גם רבי יצחק מסכים לכך, שנח לא התפלל על אנשי דורו משום שבאותו מצב הוא לא

יכול היה להתפלל עליהם, כי לא היה יכול להתלות בתפילתו על האבות כפי שמשה עשה – ואין זה כלל פגם אצל נח!

אך רבי יצחק בא כאן למנוע תקלה ח"ו בדורות מאוחרים יותר, שעלולים לחשוב שזה בסדר לא להתפלל על אנשי הדור... ולכן הכרחי לדרוש ולהדגיש, שענין זה כשלעצמו הוא גנאי, (למרות שנח אכן לא היה לנהוג אחרת), כי צריך תמיד להשתדל בכל הדרכים האפשריות – להתפלל ולבקש רחמים עבור יהודי אחר.

ועפ"ז מובן שאין דעת רבי יצחק סותרת את הכלל שיש לדון תמיד לכף זכות: מכיון שאיננו מדגיש כאן על פגם נח עצמו, אלא על הצורך להבהיר ולמנוע טעות למי שלומד על מעשי נח.

ואדרבה: אילו לא היו מדגישים זאת, היתה זו יכולה להיות חובתו של נח, בכך שהתנהגותו שלו גרמה לתקלה אצל אחרים. ולכן לימוד זה עצמו הוא "בזכותו" של נח¹⁶ – הוא עצמו רוצה שידגישו, שאכן חייבים להתפלל על אנשי הדור, ומוכן אפילו שיגישו הסיפור באופן, שכאילו יש פגם בנח עצמו¹⁷...

וכאשר עי"ז אכן פועל שמתנהגים בדורות אחרים באופן שונה, ואכן מתפללים על אנשי הדור, על ידי כך "מתקנים"¹⁸ את מה שלא עשה נח בפועל. ולכן, הדבר מהווה בעצם "זכות" עבורו!

מקור 7:

וזוהי גם ההוראה למעשה שיש לנו ללמוד מסיפור זה:

לפעמים עושה אדם ככל יכולתו כדי להשפיע על סביבתו, אך מפני סיבות שאינן תלויות בו, לכאורה, אין הוא מצליח בכך. עלול יהודי זה לחשוב לעצמו, ש"אני את נפשי הצלתי", אני שלם בעבודתי הפרטית וגם בהשפעתי על הזולת! וזה שלא הצלחתי אינו אשמתי כלל וכלל ("הוא לא רוצה לשמוע...").

מלמדנו רבי יצחק, שאסור לנו להיות מרוצים ממצב כזה, אלא תמיד חייבים להמשיך ולבקש רחמים עליהם! עצם אי-בקשת רחמים על אנשי הדור היא כבר מצב של "חובה".

ועל ידי עצם בקשת הרחמים בכל מחיר, נגרם בזה מצב של "זכות", שהקב"ה מבטל את הגורמים למצב בלתי רצוי זה (שהשני לא רוצה לשמוע...), ומאפשר לנו לבקש [באמת] רחמים על אנשי הדור, ועד כדי כך שנצליח להחזירם בתשובה.

הוראה זו תקפה במיוחד בתקופתנו, ב"עקבתא דמשיחא", בהתאם לפסק הרמב"ם: "כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלות" – ומיד הן נגאלין". ולכן, על ידי זה שנצליח להחזיר כולם בתשובה, תבוא מיד הגאולה, נאו!¹⁹

¹⁶ לקהל מתקדם: עיין בהערה 23 בשיחה, איך הרבי מקשר לביאור בלקו"ש חכ"ד ברכה (שיחה בעיון חוקת תשע"ז), ע"ז שהתורה מדגישה ש"ויבכו בני ישראל" (רק הזכרים) על משה, להדגיש מעלת אהרן באהבת ישראל, כי משה רוצה שלא ילמדו ממנו בנושא זה... הגם שהוא לא יכול היה לנהוג אחרת בפועל.

¹⁷ בדרך אפשר: רבי יצחק יודע טוב שנח לא היה יכול לעשות שום דבר (מכיון שהיה לפני האבות), אבל כדי שלא יובן אצל הלומד שכך גם הוא צריך לנהוג, (והוא הרי כבר יכול לעשות משהו, מכיון שהיו כבר האבות וכו'), לכן, נח "מוכן" שיגישו את הסיפור באופן שכאילו היה יכול לעשות משהו, כדי שהלומד יסיק שאם סיפור כזה יקרה בדורו, עליו להשפיע (והוא וודאי יצליח בזכות אבות כו').

¹⁸ בהנחת השיחה (אות לה): "מעין דוגמא לדבר: כאשר החוטא ומחטיא את הרבים שב בתשובה, הנה ע"י התשובה ביכלתו לתקן רק מה שהוא חטא, ולא מה שהחטיא את הרבים. והתיקון ע"ז הוא – עי"ז שמפרסמים ומכריזים שפלוני החטיא את הרבים, התיקון הוא עי"ז שמזהירים שלא יתנהגו כמותו ח"ו".

¹⁹ בהנחת השיחה (אות לז), הרבי מוציא מזה עוד הוראה: אסור ליהודי להסתפק במה שעשה עד היום, מעמדו ומצבו של היום נחשב כ"גנאי" לעומת ה"שבח" שבהתקדמות של מחר... ולכן, אם היהודי היה חושב רק על השבח איך שהוא היום – לעולם לא היה מתקדם... משא"כ כשמביא ה"גנאי" שבמצבו. כמו כן, הרבי לומד שאין להסתפק בהשפעה על יהודים, אלא יש לחשוב גם על לא-יהודים (אנשי הדור), ולא להתפעל מהמלעיגים. צווה לנגן "לכתחלה אריבער"!

¹⁰ גמרא בבא בתרא כג, א: "ועיני לאה רכות", מאי רכות? אילימא רכות ממש, אפשר? בגנות בהמה טמאה לא דבר הכתוב, דכתיב: מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה, בגנות צדיקים דבר הכתוב?!... לעולם רכות ממש, ולא גנאי הוא לה אלא שבח הוא לה, ומסבירה הגמרא שם שלא היה בוכה ("עד שנשרו ריסי עיניה") מכיון שהבינה שעליה הבכורה להנשא לעשיו הבכור.

¹¹ במילים אחרות: השאלה אינה רק למה לפרש הפסוק כ"גנות" אם אפשר לפרשנו כ"זכות" (מצד החיוב לדון לכף זכות), אלא, אפילו לו יצויר שלשון הפסוק מוכיח בפירוש שהתורה באה בפירוש לומר "גנות" – למה נחשוב שהתורה בכלל תרצה להוסיף מלה ("לדורותיו")? רק לומר גנות על מישהו?!

¹² לדוגמא: "או נפש אשר תגע בגל דבר טמא" (ויקרא ה, ב).

¹³ במדרש רבה: "אלולי שהגיעו המים עד קרסוליו לא [היה] נכנס [נח] לתיבה". בהתאם לכלל המובא במקורות שבהערה 18 בשיחה, שיש למעט במחלוקת. וכפי שאכן מפרש המהר"ל בפירושו "גור אריה" על רש"י, שהסברא נותנת כך, שאין כאן שום מחלוקת במציאות בין שני הדיעות אם נח היה צדיק או לא...

¹⁵ בפשטות: מכיון שהיה מושפע לטובה מהצדיקים שסביבו, וגם לא היה מושפע כלל לרעה מהרשעים, כפי שאכן הושפע נח מרשעי דורו. (וכדברי הגמרא סוטה מח, ב אותם מציין הרבי בהערה 20 בשיחה: [בתקול אמרה אמרה על הלל הזקן:] "ראוי שתשרה עליו שכירה, אלא שאין דורו ראוי לכך").